

Aagerspørgsmaal og Aagerliteratur.

Af Aleksis Petersen.

Spørgsmaalet dukker op igjen. Bentham. Adam Smith. Liberalisme. Ny Aagerlove. Dommernes Takt. Rentefrihedens Princip. Erstatning for Afsavn. Risiko. Aagerkarlenes Arbejds løn. Lorenz Steins Definition. Risikoforretninger. Aagerforretninger. Aagerforbrydelse. Wechselfähigkeit. Literatur. Platters Definition. Aager i Bukowina. Danmark.

Kun ti, tyve, højst tredive Aar ere forløbne, siden «Aagerlovene» afskaffedes i de fleste Stater, — og allerede ere Lovgivningsmagterne i Færd med at indføre ny Aagerlove. Aagerspørgsmaalet, der indtil for faa Aar siden var et rent «akademisk», er atter blevet et udpræget praktisk. Det diskuteres i Bøger, Brochurer, Tidsskrift- og Bladartikler *); og i flere Stater ere de lovgivende

*) Aagerliteratur:

1. Das Wuchergesetz. Mit Erläuterungen auf Grund der Motive, der Commissionsberichte und der Reichstagsverhandlungen, herausgegeben von Dr. jur. Carl Reinwald, Amtsrichter. Leipzig, Rossberg. 1880. (48 S.).
2. K. von Lilienthal: Die Wuchergesetzgebung in Deutschland unter besonderer Berücksichtigung der Entwicklung derselben im preussischen Staate. I: Jahrb. f. N. O. u. St. 1880. Juli—Aug., October.
3. Lorenz von Stein: Der Wucher und sein Recht. Ein Beitrag zum wirthschaftlichen und rechtlichen Leben unserer Zeit. Wien, Hölder. 1880. (196 S.).

Aagerspørgsmaal og Aagerliteratur.

Af Aleksis Petersen.

Spørgsmaalet dukker op igjen. Bentham. Adam Smith. Liberalisme. Ny Aagerlove. Dommernes Takt. Rentefrihedens Princip. Erstatning for Afsavn. Risiko. Aagerkarlenes Arbejds løn. Lorenz Steins Definition. Risikoforretninger. Aagerforretninger. Aagerforbrydelse. Wechselfähigkeit. Literatur. Platters Definition. Aager i Bukowina. Danmark.

Kun ti, tyve, højst tredive Aar ere forløbne, siden «Aagerlovene» afskaffedes i de fleste Stater, — og allerede ere Lovgivningsmagterne i Færd med at indføre ny Aagerlove. Aagerspørgsmaalet, der indtil for faa Aar siden var et rent «akademisk», er atter blevet et udpræget praktisk. Det diskuteres i Bøger, Brochurer, Tidsskrift- og Bladartikler *); og i flere Stater ere de lovgivende

*) Aagerliteratur:

1. Das Wuchergesetz. Mit Erläuterungen auf Grund der Motive, der Commissionsberichte und der Reichstagsverhandlungen, herausgegeben von Dr. jur. Carl Reinwald, Amtsrichter. Leipzig, Rossberg. 1880. (48 S.).
2. K. von Lilienthal: Die Wuchergesetzgebung in Deutschland unter besonderer Berücksichtigung der Entwicklung derselben im preussischen Staate. I: Jahrb. f. N. O. u. St. 1880. Juli—Aug., October.
3. Lorenz von Stein: Der Wucher und sein Recht. Ein Beitrag zum wirthschaftlichen und rechtlichen Leben unserer Zeit. Wien, Hölder. 1880. (196 S.).

Forsamlinger i Færd med at løse det, eller have allerede leveret Noget, som skal gaa og gjælde for en «Løsning». Men om «Løsningen» er en virkelig Løsning, — derom ere Meningerne rigtignok delte. Publikum følger Sagen med spændt Opmærksomhed, thi det er jo paa det Føleligste interesseret i den; — men det befriende Ord synes endnu ikke at være udtalt. Den Ene siger, at «Følelsen» vel erkjender det Umoralske i Aagerforretningen, — men «Forstanden» kan ikke finde ud af, hvorledes «Aager» egenlig skal bestemmes. Den Anden tror — trods al Modbydelighed mod Aager —, at en Aagerlovgivning overhovedet strider mod de «moderne Retsgrundsætninger». Den Tredie vilde gaa med til en Aagerlovgivning, «hvis den bare kunde hjælpe Noget». Den Fjerde forlanger «Alt eller Intet», d. v. s. gjør gjældende, at det ikke for-

-
4. J. Platter, Prof. an der Univ. in Czernowitz: Der Wucher in der Bukowina. Zweiter Auflage. Jena, Gustav Fischer. 1878. (54 S.).
 5. P. Reichensperger: Die Zins- und Wucherfrage. Berlin, Guttentag. 1879. (89 S.).
 6. Fr. Weissmann: Die Wucher-Frage. Chur, Kellenberg. 1880. (107 S.).
 7. Bericht üb. d. Verhandl. d. V. Gen.-Versamml. der Verein. d. Steuer- u. Wirthschafts-Reformer zu Berlin Februar 1880. Berlin, F. Graf Behr. (S. 50—81).
 8. Freihr. v. Thüngen-Rosbach: Die Wucher und Wechselfrage. Vortr. geh. im Zehnten Kongress Deutscher Landwirthe zu Berlin, Febr. 1879. Berlin, F. Graf Behr. (27 S.).
 9. Dr. Klonkavius: Die Wucherfrage. Amberg, Habel. 1878. (74 S.).

Fremdeles: Eheberg, über den gegenw. Stand der Wucherfrage, i Holtzendorff og Brentanos Jahrbuch, 1880; — en Afhandling om «die Wucherfrage» i Seyfferths «Staatsw. Abhandl.»; — Ortman, zur Wucherfrage, i Goltdammers Archiv für pr. u. d. Strafrecht, 1879; — v. Canstein, Vorschlag zur Wuchergesetzfrage, i Allgem. österr. Gerichtszeitung, 1880; — m. fl. Tidsskriftafhandlinger, Brochurer etc.

slaar at tage Forholdsregler imod det, man i daglig Tale kalder Aager, den lille Aager, men at der lige saa fuldt maa skrives ind imod den store Aager, den Aager, der flourerer paa Børsen, i de store Banker, i den store Handel, den Aager, der trives i Varehandlen, ved Kjøb af menneskelig Arbejdskraft o. s. v. Og den Femte, Sjette, Syvende . . . kommer med en femte, sjette, syvende Mening. Enige have de ondt ved at blive.

Bentham offentliggjorde sit berømte «Forsvar for Aager», «Defence of usury in letters to a friend», for snart hundrede Aar siden, i 1787. Bentham var en menneskekjærlig Mand, der ønskede «den størst mulige Sum af Lykke for det størst mulige Antal»; altsaa kunde han ikke forsvare, at de Fattige, der udgjøre Menneskehedens store Flertal, pines og plages til Fordel for et lille Mindretal af rige Aagerkarle. Det, han forsvarede, var ikke «Aagerfrihed», men Rentefrihed; han forlangte de gamle Renteloves Ophævelse, idet han mente, at disse Love gjorde det endnu vanskeligere, end det uden dem vilde være for de Laansøgende at faa Laan paa rimelige Betingelser. De skadede baade Laangivere og Laantagere, og deres Ophævelse vilde netop være til Fordel for «det størst mulige Antal».

Elleve Aar tidligere havde Adam Smith ved en mærkelig Tankeløshed udtalt sig for Bibeholdelsen af Rentelovene. Han indrømmede vel det Urigtige i, at «Loven i nogle Lande har forbudt at tage Renter. Da Noget altid kan gøres ved Brugen af Penge, bør der altid betales Noget for Brugen af Penge. Erfaringen har vist, at Renteforbudene i Stedet for at forhindre forøge Aagerondet, da Debitor nødes til at betale ikke

blot for Brugen af Pengene, men ogsaa for den Risiko, som hans Kreditor løber derved, at han modtager en Godtgjørelse for denne Brug. Han nødes, saa at sige, til at assurere sin Kreditor imod Aagerstraffen.» Denne Indrømmelse gjorde han; men han glemte Konsekvenserne. En af Loven fastsat Maximumsrentefod, der er noget højere end den laveste Markedspris, finder han passende: «i et Land, som Storbritannien, hvor der laanes Penge til Regeringen for 3 pCt., og til Privatfolk mod god Sikkerhed for 4 og 4½ pCt., vil den nuværende lovbestemte Rentefod, 5 pCt., maaske være ligesaa passende som nogen.» Meget højere burde Rentefoden i alt Fald ikke sættes: «Hvis den lovbestemte Rentefod i Storbritannien, for Ex., sattes saa højt som til 8 eller 10 pCt., vilde den største Del af de Penge, der skulde udlaanes, blive laant til Ødelande og Projektmagere, der alene (!) vilde være villige til at give denne høje Rente. Besindige Folk, der for Brugen af Penge kun ville give en Del af, hvad de rimeligvis kunne tjene ved Brugen af dem, vilde ikke vove sig ind paa nogen Konkurrence. En stor Del af Landets Kapital vilde saaledes holdes borte fra dem, der sandsynligvis vilde gjøre en indbringende og fordelagtig Brug heraf, og kastes hen til dem, der efter al Sandsynlighed vilde sætte Kapitalen overstyr.» («Wealth of Nations» b. II, ch. IV).

Paa denne Uklarhed i Opfattelsen, eller maaske snarere Mangel paa Eftertanke, gjorde Bentham Ende.*)

*) Stuart Mill siger (Princ. of p. e.) om Benthams Skrift, at det er «still the best extant writing on the subject». Og endnu i dette Øjeblik, Okt. 1880, bekræfter Lilienthal at «jene Schrift überhaupt die unwiderlegten und unwiderleglichen Gründe gegen Zinstaxen in unübertroffener Weise zusammengestellt hat.»

Han gjorde det indlysende for Folk med nationaløkonomisk Begreb, at Lovens Forsøg paa at fastsætte en Maximums-rentefod var, mildest talt, forfejlede. Men i Regeringerne har der, ligeledes mildest talt, ikke altid siddet Folk med nationaløkonomisk Begreb. Og deri have vi da Forklaringen til, at Regeringerne gennem et Par Menneskealdre eller mere kunde sidde og lade, som om Aagerlovene virkelig realiserede det, de skulde realisere.

Endelig gik det dog op for de lovgivende Faktorer, at en Forandring maatte ske. Det havde i sin Tid ikke nyttet, at den katholske Kirke truede dem, der tog Rente, med Ban, at den nægtede dem Alterens Sakrament, at den ikke tillod dem at blive begravede i kristen Jord o. s. v. Det havde heller ikke nyttet, at den verdslige Ret truede med Bøder og Fængsel: i Galizien, Aagerlandet *par excellence*, turde Ofrene — paa den Tid da Aagerlovene florerede! — ikke indstævne deres Udsugere for Domstolen, og de faa, der bleve indstævnte, blev som Regel frifundne, — som sagt, medens Aagerlovene endnu vare til! Og i alle Lande saa man det Samme: Forbudene mod over 4 eller 5 pCt. kunde ikke, fordi de stred imod den sunde Fornuft, føres igjennem. Det demoraliserende Syn af Love, der daglig blev omgaaede, og hvis Omgaaen Domstolene ligefrem begunstigede, maatte der endelig gjøres Ende paa.

I de fleste Lande blev der først taget fat paa Arbejdet i Halvtredserne og Treserne. Men en Forløber, der dog aldrig maa glemmes, er Josef II, Reformatoren paa den østerrigske Kejsertrone, «en Monark af rige Aands- og Hjertegaver, men uden al Forstand paa sit Folks konkrete Forhold». (Reichensperger, Skriftet Nr. 5). Det var ham, som i 1787, netop det Aar, da Benthams Værk

saa Lyset, ophævede Maria Theresias Aagerlove af 1751, der, for at udrydde «das Laster des Wuchers», ikke blot forlangte Aagerkarlene men ogsaa disses Ofre eftertrykkeligt afstraffede, og desforuden udlovede høje Angiverpræmier. Josef II's Formaal, at lette Forholdene for de Laansøgende ved Tvangsbestemmelsernes Afskaffelse, blev imidlertid saa lidet naaet, at han umiddelbart efter saa sig foranlediget til at udstede en Prisopgave saalydende: «hvad er Aager, og hvorledes kan den forhindres uden Straffelove». Besvarelser strømmede ind, men de indeholdt ikke stort Andet end almindelige Talemaader om, at «Laansøgernes Tal burde formindskes, og Laangivernes forøges», og da Talemaader hverken kunde skræmme Aagerkarlene eller mildne Aagerofrenes Lidelser, blev der, strax efter, at Kejseren var død (1790), gjort Skridt til at faa hele hans Lovgivning lavet om, hvorefter de gamle Aagerlove i 1803 atter holdt deres Indtog. Unegteligt er det, at Keiser Josefs Forsøg fuldstændigt slog fejl; men dette kunde og maatte ikke forhindre fornyede Forsøg paa at bringe Lovgivningen om Aager i Overensstemmelse med den sunde Fornuft.

I England begyndte man fra 1833 af stykvis at fjerne de gamle Lovbestemmelser, indtil Loven af 1854 endelig indrømmede fuld Rentefrihed. «Loven blev reformeret paa samme Maade, som naar en Mand retter paa sin Sko, der er for snæver, ved at skjære et Hul i den paa det Sted, hvor den trykkes mest, men forøvrigt bliver ved med at bære den.» (Stuart Mill: Princ. of pol. ec., b. V, ch. X, § 2). Og der blev skaaret det ene Hul i den efter det andet, — og tilsidst maatte det Hele kastes bort. — I Danmark kom L. 6. April 1855, der gav Rentefrihed, undtagen for Laan i faste Ejendomme, hvor

den gamle lovbestemte Maximumsrente af 4 pCt. fremdeles gjælder, medmindre man ved kgl. Bevilling har faaet Tilladelse til at tage en lidt højere (i Almindelighed indtil 6 pCt.). I England havde man baaret sig ad paa samme Maade; — «men der er (skriver Stuart Mill l. c.) ikke et Gran af Fornuft i denne besynderlige Distinktion, — *not a particle of reason could be given for making this extraordinary distinction.*» Det var en Indrømmelse til *the agricultural mind*: «Agerbestemmelserne fastholdtes, for at Landejendomsbesidderne kunde — som de bildte sig ind — laane til en lavere Pris end Markedsprisen, ligesom Kornlovene i sin Tid bevarede, for at den samme Klasse kunde sælge Korn til en Pris over Markedsprisen.» Meget «beskedent», meget «forstandigt», bemærker Stuart Mill ironisk. Men videre ere vi ikke i Danmark. — I Norge begyndte man i 1842 med at indføre Rente-frihed, forlod denne Vej i 1851, og vendte atter tilbage til den i 1857. — I Sverig blev Rentefriheden indført i 1864, i Spanien 1856, i Sardinien 1857 (Italien 1865), i Holland 1857, i Belgien 1865, ligeledes i forskjellige schweiziske Kantoner, endvidere i Brasilien, Ecuador, Peru, Uruguay, Ny-Granada 1832—52. I de nordamerikanske Forenede Stater findes ingen almindelig Lov, men Forholdene ere ordnede særskilt i hver Stat. — I Østrig begyndte man ved Loven af 14. Decbr. 1866 at reformere i Retning af Frihed; Loven, der var en Kompromis-Lov, afløstes af en ny Lov af 14. Juni 1868, der indførte fuld Rente-frihed. — I Tyskland havde en hel Del af de enkelte Stater fra 1858 af indført Rentefrihed, og for hele det tyske Rige afskaffedes Agerforbudene og indførtes Rentefrihed ved Forbundsloven af 14. November 1867

(indbragt af Lasker). — I Frankrig staa derimod Rente-
forbudene fremdeles ved Magt. Vel havde en Lov af
11. April 1793 udtrykkeligt erklæret, at «Penge er Vare»,
l'argent est marchandise; men ved Love af 3. Sept. 1807
og 19. Decbr. 1850 blev Forbud mod over 5 pCt. Rente
samt Aagerstraffe gjenindførte. Rigtignok maatte man i
1857 indrømme den franske Bank Ret til under visse
Omstændigheder at overskride Maximumsrentefoden; og
da naturligvis Ingen, undtagen selve Banken, kunde indse,
med hvad Ret en enkelt Institution blev begunstiget
fremfor alle Andre, rejste der sig rundt om Forlangender
om lige Ret for Alle. Forlangenderne blev ikke honorerede,
men at anføre Frankrig som et Exempel paa Rentelovenes
Fortræffelighed, gaar dog i ethvert Fald ikke an. (Lilien-
thal, Skr. Nr. 2).

Det var Lovgivningsarbejdet i Frihedsretningen. (Om
Motiverne jfr. baade Lilienthal, Reichensperger m. fl.).
Det var, som det hedder i Motiverne til den ny tyske
Aagerlov (Skr. Nr. 1), ikke udsprunget af nogen «Doktrin»;
det var tværtimod «fremgaaet af mangeaarige Erfaringer»;
«man har afskaffet Aagerlovene, fordi de havde vist sig
at være uretfærdige, uvirksomme og skadelige»; «ikke af
Hensyn til Kapitalisterne, men af Hensyn til dem, der
trænge til Kapital, er Loven om Rentefrihed udkommen;
efter modent Overlæg have alle Partier i Rigsdagen erkjendt
dens Nødvendighed.»

Og allerede nu et Omslag! Ere de Forventninger,
de Liberale nærede til Rentefriheden, da blevne gjorte
til Skamme? Have Ulykkesprofeterne haft Ret? «Som
saa hyppigt have Begivenhederne ikke givet nogen Profet
fuldstændig Ret: den almindelige Rentefod er ikke stegen
kjendelig; men Aager er heller ikke helt forsvunden.

Tværtimod fører en ny stærk Strømning til atter at gaa frem med Straffebestemmelser imod den.» (Lilienthal).

Men denne Strømning skyller os dog ikke tilbage til vort Udgangspunkt; det er ikke et slet og ret Omslag, som det drejer sig om. «At vende tilbage», hedder det i Motiverne til den ny tyske Aagerlov (Skr. Nr. 1), «til et Standpunkt, som Lovgivningen ifølge en indre Magt følte sig tvungen til at forlade, og som ikke atter kunde indtages uden at skade virkningsrige Indretninger, der i Mellemtiden ere blevne skabte, — det lod sig kun retfærdiggjøre, naar man faktisk beviste, at Loven om Rente-frihed af 14. Nov. 1867 havde medført en Fordyrelse af Krediten og en Forøgelse af Aagerudsugelser. Et saadant Bevis er ikke leveret, og lader sig vanskeligt levere.» Snarere det Modsatte! Det, det drejer sig om, er da dette: samtidigt med at respektere Rentefrihedens Princip at gennemføre en Straffebeskyttelse imod Aagerudskejelser.

I denne Retning er der af flere Stater blevet truffet Forholdsregler.

Belgien har afskaffet de gamle Renteforbud; men i sin Straffelov har det en Bestemmelse om, at den, der sædvanmæssigt overskrider den lovlige Rente, samtidigt med, at han misbruger Laantagerens Svaghed eller Lidenskaber, dømmes til Fængsel (1 Maaned til 1 Aar) og til Bøder (1000 à 10,000 fr.). — Den østrigske Lov af 19. Juli 1877 for Galizien, Krakau og Bukowina om «uredelige Fremgangsmaader ved Kreditforretninger» opstiller som Betingelser: at Kreditor véd, for det Første, at Uforholdsmæssigheden (Masslosigkeit) mellem Fordele og Betingelser «maa hidføre eller befordre Debtors økonomiske Fordærv», for det

Andet, at denne Betingelsernes Beskaffenhed ikke er Debitør klar paa Grund af hans «Forstandssvagthed, Uerfarenhed eller Sindsophidselse». Naar disse Betingelser for Aagerforseelsen er tilstede, straffes den deri Skyldige med Fængsel (1 til 6 Maaneder) eller Bøder (100 til 1000 Gylden), hvorhos Aagerfordringen erklæres for ugyldig. — Et for alle østrigske Stater bestemt Lovudkast og særligt en for Ungarn bestemt Lov nærme sig i det Væsenlige den Aagerlov, der under 24. Maj 1880 er udkommet for Tyskland. Denne tyske Lov bestemmer: «Den, der, idet han udbytter en Andens fortrykte Stilling, Letsindighed eller Uerfarenhed, skaffer sig eller en Tredje for et Laan eller for Henstand med en Pengefordring Formuefordele, der saaledes overskride den sædvanlige Rentefod, at Formuefordelene under de foreliggende Omstændigheder staa i et paafaldende Misforhold til, hvad der er ydet, straffes paa Grund af Aager med Fængsel indtil 6 Maaneder og tillige med Bøder indtil 3000 M. Ogsaa kan Tab af borgerlige Æresrettigheder idømmes ham.» Endvidere: Fængselsstraffen kan forøges indtil 1 Aar og Bødestrafen indtil 6000 M., hvis Aagerfordelene søges «verschleiert», eller hvis Løftet om dem gives paa Æresord, ved Ed, eller vexelmæssigt. «Samme Straf rammer den, der med Kjendskab til Sagens Forhold erhverver sig en Fordring af den forannævnte Art, og enten atter afhænder den, eller gjør Aagerfordelene gjældende.» Fremdeles: «Den, der driver Aager erhvervs- eller sædvanmæssigt, straffes med Fængsel paa ikke under 3 Maaneder og tillige med Bøder fra 150 til 15,000 M. Ogsaa skal Tab af borgerlige Æresrettigheder ikjendes.» Endelig: Aagerkontrakter «ere ugyldige». «Samtlige af

Debitor eller for ham ydede Formuefordele skulle tilbagebetales og forrentes fra Modtagelsens Dag. Herfor hæfte de, der have gjort sig skyldige i Aager, solidarisk.» «Retten til at fordre tilbage præskriberes efter fem Aars Forløb.» «Kreditor er berettiget til at fordre det ifølge den ugyldige Kontrakt Ydede tilbage; for dette Krav hæfter den for den kontraktmæssige Fordring leverede Sikkerhed.»

Altsaa: Om der foreligger «Aager» eller ej, afhænger ifølge de nye Love ikke udelukkende eller hovedsagelig af Rentens Højde, men af flere samvirkende Omstændigheder. Blandt disse Omstændigheder maa være: en Exploitering af Næstens Nød, Letsindighed, Forretningsukyndighed. Forøvrigt maa det overlades til Dommerens Skjøn, om samtlige foreliggende Omstændigheder ere af en saadan Natur, at Aager kan statueres; almengyldige Regler kunne ikke gives. Statueres Aager, vil baade Aagerfordringen blive erklæret ugyldig, og Straffeloven skride ind; men hvad Kreditor virkelig har erlagt, skal han, uagtet han har handlet *turpiter*, have tilbage, da Debitor ellers ligefrem kunde profitere ved Aagerforholdet, og en saadan Profiteren kan ikke tilstedes. Debitor skal ikke profitere; han skal kun beskyttes imod, at hans Nød, Letsindighed, Uerfarenhed exploiteres til hans Fordærv. Og Samfundet skal beskyttes. «Det er fuldkomment rigtigt, naar der ikke tillægges den Indvending, at Aagerudsugelserne faktisk ikke ville umuliggjøres ved en Aagerlov, nogen afgjørende Betydning. Tværtimod er det træffende blevet fremhævet, at Lovgivningen ikke kan lade en Handlemaade, som Folkemeningen anser for forkastelig og forbryderisk, bestaa som tilladelig uden at skade Folkets Retsbevidsthed; at Lovgivningen er forpligtet til at skride ind imod en almenfarlig Adfærd, selv

om den maa sige sig, at det i enkelte Tilfælde vil lykkes Lovovertrædernes Snuhed at omgaa Loven, og at allerede Lovens Tilværelse vil bidrage til, at det overvejende Fler-
tal af Mennesker, der have Æresfølelse og Agtelse eller Frygt for Loven, ville holde sig fjernt fra Aagerforret-
ningerne.» (Motiverne, Skr. Nr. 1).

Dette er altsaa de ny Aagerlove. Den Definition af Aagerbegrebet, som de give, er aabenbart meget løs. Den er for den tyske Lovs Vedkommende saa løs, at der i den tyske Rigsdag fremsattes Forslag om helt at stryge den, og simpelthen indskrænke sig til at erklære «Aager» for strafbar. Men er Definitionen end løs, og kan der end gjøres Udsættelser paa den, saa er det dog rigtigt, at Loven giver Dommeren nogle, omend faa og fattige, Vink om, hvorledes Aagerbegrebet er at forstaa; det vilde ellers blive opfattet paa en altfor fluktuerende Maade. Fra anden Side (af Canstein f. Ex.) er det blevet gjort gjældende, at en nøjagtigere Definition burde indføres i Loven. Og af Grev Bismarck stilledes der i den tyske Rigsdag Forslag om, at «Aager» i ethvert Tilfælde burde statueres, hvor Rentefoden var over 8 pCt. for hypothekariske Laan og 15 pCt. for andre Laan. Men Forslaget forkastedes. Og i samme Retning gaaer Ort-
mann med sit Forslag om, at hvad der er over 25 pCt. er «Aager». Men om Sligt vilde den tyske Lov ikke høre Tale. Den overlader det mest Mulige til Dommerens Takt. Den véd, at den her stiller ham en stor og vanskelig Opgave; men den stoler paa hans Retsindighed, Erfaring og praktiske Forretningskjendskab. «Men da rig Erfaring og Forretningsblik ikke ere Gjennemsnits-Egenskaber hos Dommerne, saa ligger den Frygt nær, at mange Dommere i Praxis ville skabe sig deres egen

faste Maalestok uden at tage Hensyn til det enkelte Tilfældes Individualitet.» (Lilienthal). I ethvert Fald er det klart, at da de ny Aagerlove indrømme Dommernes fri Skjøn et saa stort Spillerum, ville deres praktiske Virkninger i en væsenlig Grad afhænge af Dommernes Evne og Vilje til at skjønne ret. Ere Dommerne ikke Mennesker men Guder, ville Lovene vise sig saare velsignelsesrige. Ere Dommerne derimod kun Mennesker, — og det vil vel være Reglen —, d. v. s. gribe de ofte fejl, saa kommer det an paa, i hvilken Retning Fejlgrebene gaa. Dommerne kunne være altfor parate til at finde «Aager», og i saa Fald ville Lovene have skadelige Virkninger. Eller de kunne — hvad der er sandsynligere — være for varsomme, for forsigtige, for ængstelige, — og i saa Fald ville Lovene have ingen eller utilstrækkelige Virkninger. Eller de kunne — og det vilde unegteligt være slemt — i nogle Tilfælde være for villige, i andre derimod for uvillige til at opdage, at der er «Aager» tilstede. Kort sagt: Erfaringen maa vise os, hvorledes Lovene ville blive haandhævede. Erfaringen har et stort Ord; men Theorien har dog i alt Fald et lille. Og lad os, da der jo vil gaa endel Tid, inden Erfaringen faar udtalt sig, høre dette lille Ord.

Lorenz v. Stein giver (Skr. Nr. 3) en smuk, fint systematiseret Fremstilling af Spørgsmaalet om Aager, Aagerforretningen og dens Retsprinciper, Aagerforbrydelsen og dens forskjellige Former.

Først: hvad er Aager?

Dog, allerførst, lad os bemærke, at det at betinge sig høj Rentefod i og for sig ikke er Aager, og at

Rentespørgsmaalet i ethvert Fald maa adskilles fra Aagerspørgsmaalet. I det Lovgivningen betegner en bestemt Rentefod som den højeste, det kan tillades at tage, gjør den sig skyldig i en fuldstændig Miskjendelse af Forholdet, og opstiller en Fordring, som den selv er komplet ude af Stand til at sætte igjennem. Thi den Rente, som Kreditor og Debitor aftale imellem sig, bestaar for det Første af en Del af det Udbytte, Debitor venter sig af den laante Kapital, og for det Andet af den saakaldte «Risicopræmie», — og hverken for den førstes eller den anden Faktors Højde lader der sig sætte Grænser. Alt, hvad jeg kalder Kapital, maa, naar jeg anvender det i min Forretning, vise sig i Stand ikke blot til at opretholde eller gjenfrembringe sig selv, men maa ogsaa levere et Overskud. Kommer der intet Overskud frem, kommer der maaske endog Tab, saa gaar jeg uundgaaelig til Grunde i økonomisk Henseende. Den hele produktive Virksomhed, den Enkeltes saavel som Samfundets, hviler paa Forudsætningen om Tilvejebringelsen af et Overskud; er dette stort, saa fører det til Rigdom; er det lille eller endog negativt, indfinder Fattigdommen sig. «Dette er Fundamentalloven for hele det økonomiske Liv; kan man ved Flid og Sparsommelighed ikke faa 110 eller 120 af 100, saa staar hele Livet stille; faar man af 100 kun 90 eller 80, saa gaar det tilbage, og Folket forarmes. Der gives ikke noget Ubønhørligere end denne Nationaløkonomiens Lov.» En af Kapitalens Former er nu Pengekapitalen, og en af dennes Anvendelser er Udlaansforretningen. Denne Anvendelse maa som enhver anden Kapitalanvendelse give sit Overskud, og den udlaante Kapital maa vende tilbage til Udlaaneren for det Første med selve Kapitalsummen, og for det Andet med en

Erstatning, Rente, fordi dens Ejermand har fundet sig i at savne den og i at overlade en Anden den til Benyttelse. Naar denne Anden har handlet økonomisk forsvarligt, vil han af den laante Kapital, 100, have bragt 105 eller 110 eller 150 eller 500 o. s. v. ud. Grænserne for det Overskud, han kan realisere, lade sig umuligt afstikke. Men naar Laantageren kan tjene 5, 10, 50, 500 eller maaske endnu flere Procent, er det meningsløst at forbyde Laangiveren at tage over 4 pCt. af en Kapital, der skaffer Laantageren saa store Fordele. Lovens Forsøg paa i denne Retning at afstikke Grænser ere haabløse. Og det Samme gjælder om den anden Faktor: Risiko-præmien. Det er meningsløst af Loven at sætte 4 pCt. eller 5 pCt. eller 6 pCt. eller et hvilket som helst andet Tal som Maximumsrentefod; thi Præmien mod den Risiko, Kreditor løber, maa i mange Tilfælde, hvis Risikoen overhovedet skal overtages, sættes langt højere. Er den Assurancepræmie, en Pengeudlaaner tager, «Aager», saa gjøre, efter Steins Opfattelse, alle Livs-, Brand- og Søforsikringsselskaber sig ogsaa skyldige i «Aager». Men disse Selskaber drive Forretningen i det Store; indlode de sig kun paa enkelte Assurancer, vilde de svæve i den største Fare. Paa samme Maade med Pengeudlaan. Giver jeg kun Laan til nogle faa risikable Forretninger, maa jeg, hvis jeg vil sikre mig nogenlunde, sætte Assurancepræmien overordenlig højt; driver jeg risikable Laanforretninger som Regel og i stort Omfang, vil Præmien kunne beregnes lavere. Og her kommer Noget, som der hører «stor Objectivitet» til at gaa ind paa: «Da nemlig af gode Grunde, som vi ikke behøve at udvikle, et solidt Kreditinstitut ikke giver saadanne Laan med høj Rente, altsaa med Forsikringspræmie, saa vilde den, der under

rystede Formuesforhold søger et Laan, overhovedet ikke finde noget saadant, hvis der ikke gaves nogle Forretninger, der arbejdede med saadanne Sandsynligheder og saadan Rentefod. Han vilde derfor ligefrem gaa til Grunde, medens et Laan selv til den højeste Forsikringsrentefod maaske havde hjulpet ham ud af hans fortvivlede Stilling. Lader det sig derfor slet ikke benægte, at en saadan Risikoforretning i og for sig er fuldstændig berettiget og under visse Omstændigheder nødvendig, saa maa man blot ønske, at den drives med store Kapitaler og regelmæssigt, for at hin Rentefod derved kan blive saa lav som muligt. Det er derfor en nationaløkonomisk Modsigelse at erklære Laan til slig høj Rentefod for i og for sig fordærlige eller for «Aager», og især naar Udlaaneren gjør det til en «Profession» at fordre høje Kreditpræmier for usikre Laan, altsaa naar Laansøgeren er i «Nød». Netop det Professionsagtige ved saadanne Forretninger er den bedste Beskyttelse imod de Farer, de bringe med sig; jo færre Laan, desto højere maa denne Rentefod være, — det er en Sætning, som Erfaringen lærer daglig, og som Nationaløkonomien fuldstændigt bekræfter.» (Stein). Det maa imidlertid hertil bemærkes, at kunne disse Risikoforretninger end, som Stein fremhæver, være «berettigede, ja nødvendige», saa er der dog det Slemme ved dem, at de, paa Grund af utilstrækkelig Konkurrence, oftest ere meget kostbare, og det endnu Værre, at de i Almindelighed falde i Hænderne paa daarlige Personer: baade Kvantitet og Kvalitet lader altfor meget tilbage at ønske. (Lilienthal).

Alt dette tog de ældre saakaldte Aagerlove ikke Hensyn til. De tog ikke i Betragtning, at det ikke er muligt at fixere den Rente, en Kapital kan kaste af sig, og at

Risikoen er en yderst vxlende Størrelse. De søgte at fastsætte en Maximumsrentefod, som om de mente, at selv naar Laantageren tjener 100 pCt. ved Laanet, maa Laangiveren dog kun faa 4, og som om Hensynet til Risikoen var et uberettiget Hensyn. De forvexlede fuldstændigt Aagerspørgsmaal og Rentespørgsmaal. De havde slet intet Blik for, at «Aager» i og for sig ikke har noget at gjøre med Rentefodens Højde. De antastede Rentefriheden, glemte, hvad der virkelig er Aager, vare derfor ikke «Aagerlove», men kun «Rentelove», og kunde følgelig ikke udrette noget mod den virkelige Aager. Som ubrugelige og uigjennemførlige maatte de, efter at have ført en kortere eller længere Skintilværelse, forsvinde.

De to Hovedfaktorer, der bestemme Rentens Højde (— Erstatning, fordi jeg finder mig i at savne min Kapital og lader en Anden benytte den, og Risikopræmien —), ere i det Foregaaende blevne nævnte. Man har nævnt en tredje, Arbejdslønnen! At der i mange Tilfælde kan være Tale om et «Arbejde» ved Bestyrelsen af store Kreditforretninger, og at dette Arbejde bør lønnes, kan dog ikke benægtes. Lønnen vil saa gaa med blandt de Faktorer, der bestemme Rentens Højde. Men ihvorvel dette er rigtigt nok, saa kan «Theorien om Aagerkarlenes Arbejdsløn» naturligtvis fremstilles saadan, at den «konsekvent gennemført maa føre til en Arbejdsløn for Tyve, Bedragere og Røvere». I Anledning af den ovennævnte Aagerlov for Galizien førtes der i den galiziske Landdag en Diskussion herom. Den Deputerede Menger mente, at der i Renten navnlig for smaa Laan er «en god Del Arbejdsløn»; men Dunajewski svarede ham: «Ja, rigtigt! Man maa først faa Bonden til at føle en Trang til Penge, en Trang, der overstiger Udbyttet af hans Jord. Det

koster allerede en vis Ulejlighed. Saa maa man lokke ham ind i et Lokale, vise ham forskjellige Varer for hans Kone, Legetøj for hans Børn, sige ham, at naar han vil fejre et Bryllup eller en Barsel, og naar han ikke har Penge nok til at gjøre Gildet rigtigt storartet, saa vil man skaffe ham Drikkevarer paa Kredit; — det er ogsaa et vist Arbejde. Man maa saa forlange Pant, trække ham hen til en Prokurator, faa ham til at acceptere en Vexel eller skrive et Gjældsbevis, fastsætte Betingelserne, Konventionalstraf etc. Er alt dette i Orden, saa maa Kreditor, naar Bonden har sammensparet en lille Skilling og kommer for at betale et Afdrag eller maaske hele Summen, ikke være hjemme, for at udsætte den stakkels Debitor for Fristelse o. s. v. Det er jo ogsaa et Arbejde! . . . Dette Arbejde fortjener sin Løn — i Tugthuset!» (Platter, Skr. Nr. 4). Saadan kan «Theorien om Arbejds-løn» tage sig ud. —

Vi have i det Foregaaende peget paa, at høj Rente-fod i og for sig ikke er Aager. Alligevel føle vi Alle, at der er Noget, som med Rette hedder Aager. Og dette Noget udvikler sig ofte af et Forhold, Renteforholdet, der begyndte som et aldeles korrekt Retsforhold. Mellem Aager og Rentetagningen opstaar der Berøringspunkter, og disse Berøringspunkter have ført til Forvexlingen af de to Ting. Og saa er der noget Andet, der fører os endnu nærmere henimod Besvarelsen af vort Spørgsmaal: efter at Alle ere blevne i Stand til at forpligte sig ved Vexler, er det tidligere Princip om, at man kun kunde paatage sig Gjældsforpligtelse med Retsvirkning, naar man virkelig havde modtaget et Laan, blevet brudt: nu er det muligt, at en Gjæld kan opstaa uden noget tilsvarende Laan, ved det blotte Betaleløfte. Idet Alle efter-

haanden ere blevne erkjendte som «wechselfähig», er der blevet aabnet et nyt stort Felt for Aager. Og nu gjælder det da at faa at vide: hvad Aager er.

Stein skildrer nu — og han gjør det med Mesterhaand — hvorledes de Kreditforretninger, der maa kaldes Aagerforretninger, med Overlæg og Beregning arrangere Forholdene, hvorledes de kombinere Betalingspligt og Betalingsterminen og de øvrige Momenter paa en saadan Maade, at en lille virkelig Gjæld voxer op til at blive en blot lovet. Aagerbegrebet formulerer han derefter saaledes:

«Aager er ifølge sit økonomiske Begreb den Kreditforretning, hvor Vinding søges opnaat derved, at Debtors manglende Betaleevne med Hensigt fremkaldes ved et Gjældslofte, til hvilket intet Laan svarer, og hvis Tilbagebetaling og Forrentning derfor, da en økonomisk Anvendelse af Laanet ikke er tilstede, tvinger Debitor til enten at udlevere sin Formue og altsaa et ikke modtaget Kapitalbeløb, eller til gennem Udbetalingen af Renterne af det blot lovede Gjældsbeløb at udlevere Retten til Udbyttet af sit hele Arbejde. — Aager er ifølge sit moralske Begreb den Kreditforretning, der benytter Debtors Nød eller Mangel paa økonomisk Forstand til — i dybeste Modsigelse med det økonomiske Livs og den personlige Friheds Love — ved et bløt Løfte at berøve Debitor enten Grundlaget for hans Selvstændighed — Formen — eller hans Erhverv, uden til Gjengjæld at have givet i et tilsvarende Laan de økonomiske Betingelser for at den paatagne Forpligtelse kan opfyldes. — Og da nu alle Retsbegreber dog tilsidst udspringe af moralske Grunde og formulere økonomiske Forhold, saa vil Aager juridisk set være den Kreditforretning, der med Hensigt benytter

Debitors Nød eller økonomiske Uforstand for at fremkalde et Gjældslofte, til hvilket intet Laan svarer, og som derfor giver en Ret over Debitors Formue og Indkomst, der ikke er begrundet ved en Modpræstation fra Kreditor. Og heri ligger da en uløselig Modsigelse. Da nemlig ifølge det økonomiske Livs Love enhver Ydelse uden Modydelse økonomisk set indeholder en Modsigelse og ethisk en Ufrihed, saa følger deraf, at et Aagerkrav staar i Modsætning til det Retsbegreb, efter hvilket Pligten til at betale Kapital og Renter kun kan gaa saa vidt som Betaling af Kapital og Renter er bleven økonomisk begrundet ved det Kreditor har ydet.»

Aager, der altsaa efter den steinske Opfattelse bestaar i en Fremkaldelse af Gjældslofter uden tilsvarende Laan, har til sin Forudsætning en Betalepligt. Denne Betalepligt, og den Nød, der ligger til Grund herfor, kan nu være af forskjellig Natur. Den kan være opstaat uden Aagerkarlens Medvirken. Og den Ulykkelige, der ikke er i Stand til at opfylde sin Betalepligt, kan i sin Nød henvende sig enten til en Mand, der uden at være Aagerkarl i streng Forstand driver Risikoforretninger og derfor maa forlange høje Renter, eller til en Aagerkarl. Den Første vil forlange et Betalelofte, der staar i Forhold til den virkelig laante Sum og til den Risiko, der løbes; — den Anden forlanger et Løfte, hvis Størrelse ikke retter sig efter den Sum, han virkelig har laant, men efter Debitors betrængte Stilling, Letsindighed, Uerfarenhed. «Men da Debitor selv under saadanne Forhold opsøger Aagerkarlen og anmoder ham om et Laan, ligegyldigt paa hvilke Betingelser, saa maa vi sige, at Aagerkarlen endnu ikke har nogen Forbrydelse paa sin Samvittighed, fordi han indlader sig paa en saadan Kontrakt;

Uretfærdigheden i dette Tilfælde bestaar ikke i, at Kontrakten er bleven sluttet, men i Misforholdet mellem det, Kreditor yder, og det, Debitor lover. Egenlig Aager udvikler sig da mere efterhaanden, idet Betingelserne mere og mere skrues i Vejret uden tilsvarende Mødydelser . . . En saadan Forretning, der paa Grundlag af en alt tilstedeværende Betalenød afpresser Løfter uden til Gjengjæld at yde Ekvivalent, kalde vi en Aagerforretning. I det enkelte Tilfælde kan det naturligvis være vanskeligt at drage Grænsen mellem en Risikoforretning og en Aagerforretning . . . Værre er dette Tilfælde: Da al Aager, naar den drives rigtigt, maa vise sig som en højst indbringende Forretning, der kaster desto mere af sig, jo større Betalenøden er, saa maa den Tanke ligge nær for dem, hvem Pengevinding er det Højeste i Verden, at de i Stedet for at vente, indtil Betalenøden henvender sig til dem, selv saa vidt muligt søge at fremkalde den. Tilvejebringelsen af Betalenød bliver da til en selvstændig forretningsmæssig Opgave . . .; at forlede Debitor til at give Løfter, som Kreditor véd maa føre til Betaleudygtighed, bliver en Opgave for Aagerkarlen. Forudsætningen er, at Debitor ikke forstaar, hvad Sagen betyder . . . Aagerkarlen forfører planmæssigt den Debitor, der ikke er i Stand til at se, hvorom det drejer sig, til Løfter, der maa føre til hans Ruin . . . Er en uøkonomisk Handlemaade, der udsætter hele Familiens Velfærd ja ogsaa Udenforstaaende for den største Fare og ofte for fuldstændig Ødelæggelse, allerede i og for sig i det Mindste en moralsk Uret, saa er den bevidste og beregnede Forførelse hertil paa Grundlag af menneskelige Svagheder uden al Tvivl lige saa vel som Forførelse til moralske og andre Forbrydelser selv en Forbrydelse.

En saadan aagemæssig, planmæssig Virksomhed kalde vi derfor Aagerforbrydelsen. Aagerforbrydelsen falder ifølge sit Væsen ind under Strafferetten.»

Men Stein indser, at Definitioner ikke her forslaa, og at det praktiske Liv ikke kan nøjes med formale Begreber. Han giver sig da i sit Værk til paa en Maade, der vidner om grundigt Kjendskab til den Aager, der mødes i det virkelige Liv, at skildre os den. Han gjør det med Varme, men uden Pathos. Han gjør det paa en ofte gribende Maade, og dog med Videnskabsmandens Ro. Men et udførligere Résumé af hans Afhandling tillader Pladsen ikke at give. Hans Hovedstandpunkt er i det Foregaaende blevet betegnet; en detailleret Fremstilling af det steinske Aagersystem gjøres ikke her fornøden.

I det Foregaaende er det blevet nævnt, at den Omstændighed, at Enhver, der kan udstede Gjældsbeviser, ogsaa kan forpligte sig ved Vexler, staar i nøje Forbindelse med de Dimensioner, hvortil Aageruvæsenet i Nutiden er voxet op. Det er Spørgsmaalet om «die Wechselfähigkeit», vi her berøre, — et Spørgsmaal, der under Forhandlingerne i Udlandet er blevet saaledes viklet sammen med Aagerspørgsmaalet, at en Redegjørelse for dette vilde være ufuldstændig, hvis den ikke tog hint med.

I den ovenciterede Stein'ske Definition tales der om «Gjæld uden tilsvarende Laan». Men Laanet synes jo netop at maatte være Betingelsen for Gjælden; thi hvis der ikke er blevet mig laant en Kapital, har jeg jo ikke faaet det, der skulde sætte mig i Stand til atter at komme ud af det Afhængigheds- og Ufrihedsforhold, som karak-

teriserer Gjældsforholdet. «En Gjæld uden Laan er derfor først og fremmest en økonomisk, dernæst en social ja en ethisk Modsigelse. Hvorledes er det muligt, at jeg kan skyldes Noget uden at have laant Noget? Hvorledes er det muligt, at jeg kan mætte mig uden at spise? Hvorledes er det muligt, at jeg kan bringe mig i Afhængighed, uden at den Grund, der gør mig afhængig, er der? Og dog er det muligt. Thi den formelle Ret erkjender, at en Gjæld kan være tilstede blot ifølge mit Betaleløfte, uden noget modtaget Laan. Ganske vist har den formelle Ret længe vægret sig ved at anerkjende denne Sætning. Allerede hos Romerne opstilledes den Grundsatning, at naar Kreditor vilde gjøre en Fordring gjældende, maatte en Ydelse fra Kreditor paavises som denne Fordrings Grund. Denne Grund kalder Romerretten *causa debendi*. Endnu gjælder denne fuldstændigt rigtige Grundsatning for sædvanlige Fordringer. Men af Grunde, som vi ganske vist fuldt anerkjende, har Handelen og Pengeomsætningen opgivet dette oprindelige Retsprincip paa et bestemt Omraade. Det er Vexelgjælden, vi her tænke paa. Ved Vexlen er det ikke nødvendigt at paavise nogen *causa debendi*. Det er det Ejendommelige ved Vexlen, at den fuldstændigt har skilt den enkelte Gjæld og det enkelte Laan, altsaa Virkning og Aarsag, fra hinanden. For den store Betaleproces i Handelslivet var dette fuldstændigt velbegrundet. Men oprindelig var Evnen til paa den Maade at forpligte sig kun en Undtagelse. Kun Kjøbmænd kunde forpligte sig ved Vexler (vare «wechselfähig»); for deres Vedkommende var det ikke nødvendigt at bevise, at Vexlen var mere end et Betaleløfte; ved Vexelgjæld udkrævedes ikke nogen *causa debendi*, medmindre man vil betragte det (betydningsløse) Udtryk

«Værdi i Regning» som er saadan. Dette gjaldt om Gjælden, og det gjaldt ogsaa Renterne; kun Kjøbmandens Vexel nød fuldstændig Rentefrihed, og med Føje, af nærliggende Grunde. Saa kom det nittende Aarhundrede. Det bragte almindelig Rentefrihed, og det var rigtigt. Og da Rentefriheden tidligere kun havde været Vexler indrømmet, syntes det at ligge nær ogsaa at indrømme Alle Ret til at forpligte sig ved Vexler. Men dette medførte i Virkeligheden, at det store Princip om, at *causa debendi*, det virkelig betalte Laan, er Forudsætningen for Gjæld, i Praxis blev illusorisk. Nu, da Alle kunde forpligte sig ved Vexler, blev det til Grundsætning ogsaa for Ikke-Kjøbmanden, at han ogsaa uden at have modtaget noget virkelig Laan kunde blive Debitor for Kapital og Renter; et blot Betaleløfte fik retligt samme Virkning som et virkelig Laan. Det blev retligt muligt, hvad økonomisk og socialt dog maatte synes at være en absolut Modsigelse: Enhver kunde ved sit blotte Løfte bringe sig i den Afhængighed, der er enhver Gjælds uundgaelige Følge, uden at han modtog det, der skulde sætte ham i Stand til atter at befri sig for Afhængigheden; blot ved at underskrive en Vexel kunde Enhver, uden at modtage nogen Gjenværdi, forpligte sin hele Formue, sin hele Indtægt, sin hele sociale Stilling til evigt at lyde en Gjæld, til hvilken intet Laan svarede. Det økonomisk, socialt, ja ethisk Umulige, var blevet juridisk muligt: der kunde være Skyldnere uden Skyld.»

Men nu har der i Tyskland hævet sig Stemmer, der forlange, at Udviklingen skal skrues tilbage.

Grev Bismarck foreslog i den tyske Rigsdag, at der i den ny Aagerlov skulde indføres Rentegrænser. Dette Forslag blev ikke vedtaget. Men et andet Forslag,

som Rigskanslerens haabefulde Søn ved samme Lejlighed bragte frem, blev vedtaget. Paa Grevens Forslag vedtog Rigsdagen en Resolution, der opfordrede Rigskansleren til at tage under Overvejelse, om den almindelige Ret til at forpligte sig ved Vexler ikke bør indskrænkes, «navnlig saaledes, at kun de Personer, der indføres i dertil bestemte Registre efter at have opfyldt Betingelser, der nærmere skulde fastsættes i Loven, faa Evne til at blive Vexeldebitorer». De 136 Medlemmer, der i den tyske Rigsdag (imod 99) stemte for denne Resolution, mente, at en Betingelse for, at man virkelig kan komme Aageruvæsenet tillivs, er en Indskrænkning af den nuværende almindelige Adgang til at blive Vexeldebitor. Ogsaa af Centrums-Medlemmet Reichensperger blev der indbragt Forslag om at indskrænke denne Adgang til Kjøbmænd og nogle andre økonomiske Kategorier.

Men i Motiverne til Aagerloven hedder det herom: «Hvad angaar Spørgsmaalet om den almindelige Ret til at forpligte sig ved Vexler, saa kan man ganske vist betvivle, at denne Ret er en praktisk Fornødenhed for alle Personer eller alle Klasser. Men om de, for hvem denne Ret ikke er nogen praktisk Nødvendighed, vilde blive beskyttet imod Aagerudsugelser, hvis Retten fratoges dem, maa staa hen. Imod det stillede Forslag, positivt at indskrænke Retten til at forpligte sig ved Vexel, staar der i ethvert Fald vigtige Betæneligheder. Vexlen har for lang Tid siden ophørt at være et væsentligt kommercielt Kredit- og Betalemiddel, og Handelsstanden er da heller ikke mere nogen afsluttet Stand. Udtalelserne fra de vigtigste Banker vise dette. Ikke blot de store Grundbesiddere, ogsaa Bønder og Haandværkere kunne ikke undvære Vexlen. Hvor daarligt den lille Bedrift kan

undvære dem, viser den Kjendsgjærning, at den franske Bank i 1874 havde i sin Portefeuille

	4,000	Vexler	til	Beløb	af	10	fr.
136,000	—	—	—	11	til	50	fr.
268,000	—	—	—	51	til	100	fr.,

og, i Overensstemmelse med den franske Vexelret, naturligvis Tratter. De Indvendinger, man nu gjør gjældende mod den almindelige Ret, kom allerede til Orde, da den tyske Vexellov var til Forhandling; men efter moden Overvejelse antoges den nævnte Ret næsten med Enstemmighed baade for egne og for trasserede Vexler. Den er ogsaa gjældende Ret i alle Kulturstater næsten uden Undtagelse. Man bør være forsigtig med at gribe ind i, hvad der gjælder næsten ens hos alle Nationer. «Spørgsmaalet om den almindelige Ret til at forpligte sig ved Vexler», fremhæver Rigsdagskommissionen, «gaar langt ud over Rente- og Aagerspørgsmaalet.» Det er rigtigt, at denne Ret kan lette Aagerudsugelserne; men dette gjælder ogsaa med Hensyn til de Personer, hvis Ret til at forpligte sig ved Vexler dog ikke kan drages i Tvivl.» Det, man altsaa maatte bestræbe sig for at finde, er Straffebestemmelser og overhovedet Midler, hvorved Vexlens Misbrug i Aagerøjemed kunde hindres; men kun at forbeholde enkelte Personer eller Klasser Brugen af det nævnte Kreditmiddel, gaar slet ikke an (Skr. Nr. 1).

Som en Følge af den tyske Rigsdags Vedtagelse af den ovennævnte Resolution er der nu i de sidste Maaneder i de forskjellige tyske Stater fremkommet en stor Række af Udtalelser fra Handelskamre, Haandværksforeninger, landøkonomiske Foreninger m. m. fl., der gaa ud paa, at en Indskrænkning i Adgangen til Benyttelsen af Vexel-

krediten vilde ramme ogsaa de smaa Næringsdrivende, Bønder, Haandværkere o. s. v. meget føleligt. Beslutter Regeringen sig til ogsaa paa dette Omraade at sætte en Reaktion i Scene, vil den efter Alt, hvad der foreligger, vække en betydelig Misstemning hos de Næringsdrivende, og vil tilføje Landets økonomiske Interesser et Stød, — et haardere Stød, end Folk, der staa udenfor det praktiske Næringsliv, maaske ville tro.

Af den S. 201 anførte Aagerliteratur er Lorenz Steins Værk allerede gjentagne Gange blevet fremhævet med Ros. — Ogsaa Prof. Platters Skrift fortjener en hædrende Omtale; vi komme nedenfor til nærmere at gjøre Rede herfor. — Dr. K. v. Lilienthals Fremstilling af Aagerlovgivningen i Tyskland (i Conrads «Jahrbücher») er et grundigt, samvittighedsfuldt Arbejde, der kan anbefales dem, som ønske en detailleret Redegjørelse for den tyske og særligt den preussiske Aagerlovgivnings Udvikling. (Skr. Nr. 2). — Dr. Klönkavius har udviklet sin Anskuelse, at det strider imod «den naturlige og aabenbarede Ret» at tage Renter, i en mildest talt kuriøs Brochure, der ikke er naat videre end til det Standpunkt, Kirkefædrene stod paa for tusinde Aar siden (Skr. Nr. 9). — Ligeledes ere de agrariske Skrifter værdiløse, eller have i alt Fald kun den Værdi, at de give os gode Oplysninger om et Parti, der ikke er uden Magt og Indflydelse i vort store Naboland. Friherre v. Thüngen, den bekjendte Agrar, raser imod «Liberalismen», der har bragt os «den lille Aager» og «den store Aager». Den «lille» Aager, d. v. s. almindelig Aager, skal forhindres derved: 1) at Loven fastslaar en Maximums-

rente, som ikke maa overskrides, 2) at Aager forfølges kriminelt, 3) at indgangne Aagerforpligtelser erklæres retligt uforbindende, 4) at den Skadelidte faar Skadeserstatning, 5) at «Wechselfähigkeit» indskrænkes. Den «store» Aager træffer man paa Børsen, i Aktie- og Seddelbankvæsenet. Den skal forhindres ved 1) progressiv Børs- og Bankskat og Værdipapirskat, 2) Afskaffelse af Aktieprivilegier, Forbud mod ny Aktieselskaber og Jernbaners, Sporvejes, Gas- og Vandværks Overgang til Stat eller Kommune, 3) Afskaffelse af Bankseddelprivilegiet og Seddeludstedelse ved Staten alene, 4) Rigsbankens Overgang til Staten. Den tyske Godsejerforsamling tiljublede Baronen og alle hans Taabeligheder «stormende Bifald». Hvad de tyske Agrarer tør byde den sunde Fornuft er ligefrem storartet. (Skr. Nr. 8). — Det Foredrag, hvormed Baron v. Mirbach-Sorquitten indledede Forhandlingerne om Aagerspørgsmaalet paa Agrarernes Generalforsamlinger i Februar d. A., slutter sig nær til Baron v. Thüngens Foredrag paa den tyske Landmandskongres. Det er de samme taabelige Reaktionsbestrebelse, den samme fuldstændige Mangel paa økonomisk Begreb. Da den tyske Landmandskongres og de tyske «Steuer- und Wirthschafts-Reformer» ere to Alen af et Stykke, er det naturligt, at hvad der gjorde Lykke hist, ogsaa faldt i god Jord her. Den paa den agrariske Generalforsamling vedtagne Resolution fordrede bl. A.: ved Lov skal der fastslaas en Maximumsrente, 6 pCt. for Laan i faste Ejendomme, 10 pCt. for andre Laan; — kun Kjøbmænd, der ere indførte i Handelsregistret, bør være «wechselfähig»; — enhver Fordring, der hidrører fra en Aagerforretning, skal være «null und nichtig»; — Lovbestemmelser om, at Dommer eller Notarius skal

medvirke ved de Laaneforretninger, der ikke kontraheres ved Vexler; — streng Straf for Aager etc. (Skr. Nr. 7). — Den klerikale Reichensperger, Medlem af den tyske Rigsdags Centrumsparti, forsvarer i sit forholdsvis ret vel skrevne Skrift den Opfattelse, at Loven bør fastsætte en Maximumsrentefod, maaske 6 pCt., højst 7 pCt., i ethvert Tilfælde en Maximumsrentefod, der kun skal være en Ubetydelighed højere end den sædvanlige Rentefod. Blandt de Hjælpetropper, han hidkalder, findes Adam Smith. Fremdeles forlanger han Aagerstraf m. m. Endelig foreslaar han, at kun de i Handelsregistret indførte Kjøbmænd bør være «wechselfähig». I den tyske Rigsdag indbragte han Forslag herom (jfr. Lilienthal); men forgjæves. Hans Bog indeholder enkelte faktiske Oplysninger af Interesse, navnlig om de tyske og østrigske Lovgivnings- og politiske Forhold, og kan læses med noget, men rigtignok ikke meget, Udbytte. Og det er jo, relativt taget, en ikke saa ringe Ros. (Skr. Nr. 5). — Tildels rettet imod Reichensperger er Weissmanns Skrift. Weissmann betragter alle de hidtil gjorte Forsøg paa at standse «Aagerpesten» som ubrugelige Palliativmidler. «Uden en fuldstændig Tilintetgjørelse af dens naturlige Aarsager er Aager uovervindelig.» Aageren skal «rives op med Rod», ellers duer det ikke: «Theorierne om den «fri Konkurrence», den «selvstændige Udvikling», og disse andre Fraser, ere faktisk dømte; men dette gjælder i lige saa høj Grad om de Maximer, hvis historiske Resultater træde os i Møde i de hidtidige Aagerlovgivninger.» Ved «Aager» synes Weissmann imidlertid at forstaa hele den nuværende «Kapitalisme». Det er altsaa den, der skal afskaffes. Ejendomsspørgsmaalet skal løses; Nød og Elendighed skal ud af Verden; en international Ar-

bejdslovgivning skal gennemføres etc. Naturligvis faar man ikke at vide, hvorledes disse store Tanker skulle realiseres. Skriftet forsyner af og til Forhandlingerne om Aagerspørgsmaalet i de tyske lovgivende Forsamlinger med nogle ret træffende kritiske Randgloser, men er for Størstedelen yderst konfust. (Skr. Nr. 6).

Prof. Dr. Platter skriver: «Et Laan til en Rentefod, som økonomisk Virksomhed aldrig kan indbringe i Længden eller overhovedet i Gjennemsnit, kalder jeg Aager». Det er hans Definition! Men at angive en Rentefod, som «økonomisk Virksomhed aldrig kan indbringe i Længden», er umuligt, og saa er det selvfølgelig ligesaa umuligt at angive en «gjennemsnitlig» Rentefod. Man vil indvende, at denne Indsigelse imod Definitionen kun er «theoretisk»; til praktisk Brug kan man — naturligvis ikke med matematisk, men med en vis approximativ Nøjagtighed — nok udfinde Gjennemsnits-Rentefoden. Lad saa være! Men Platter indrømmer dog selv, at det af ham opstillede Aagerbegreb kun er det «rent økonomiske» ikke det «moralske» Aagerbegreb; og naar det nu maa indrømmes, at en Aagerlovgivning netop ikke udelukkende tør holde sig til det rent økonomiske, men tværtimod maa tage et meget væsentligt Hensyn ogsaa til det moralske Moment, saa ses det ikke let, hvad praktisk Betydning der kan tillægges hans Definition. Den har rigtignok, efter vor Mening, ikke nogen Værdi; men hans lille Bog indrømme vi forøvrigt en ikke ringe Værdi. Thi det har sin store økonomiske og kulturhistoriske Interesse at kaste et Blik paa de højst ejendommelige sociale Tilstande i det Land, der er Gjenstand for Under-

søgelsen, og Prof. Platter har udført sit Billede med betydelig Dygtighed.

Hvis Aagerlove skulde vise sig velsignelsesrige i Bukowina, saa kan man visselig ikke deraf slutte, at de samme Love vilde være velsignelsesrige ogsaa i andre Lande; thi Befolkningen i Bukowina er en ganske ejendommelighed; det er jo netop det, der fremgaar af Prof. Platters sociale Studie. Faste Priser, som man kjender i civiliserede Lande, ere næsten noget Ukjendt i Bukowina. Enhver Handel hviler her paa Pruttesystemet. Prisen paa et Laan afhænger ikke af Risikoen ved Forretningen eller af Debtors Formuesomstændigheder eller Paalidelighed, men «af den Grad, i hvilken han er let-sindig, i øjeblikkelig Forlegenhed, dum, fuld», og paa den anden Side af Kreditors «Havesyge, Frækhed, Slyngelagtighed»; Alt er her «rent individuelt». Naturligvis søge ogsaa Aagerkarlene i Bukowina at maskere deres Aager; men i Bukowina ere de i Stand til at nøje sig med Masker, Tilslørings-Midler, «som vilde forekomme en Debitor, der blot halvvejs fortjener Navn af et Kultur-menneske, ligefrem latterlige». Det simpleste og uskyldigste og tillige hyppigst benyttede Middel bestaar deri, at Renten ikke beregnes pr. Aar, men pr. Maaned eller endog pr. Dag. «Kreditor siger: Du betaler mig blot hver Maaned 4 pCt., og Debitor synes, at Tallet 4 er saa lille, at han med Fornøjelse kan gaa ind derpaa. Allerede noget mere raffineret er det, naar Kreditor ikke angiver Rentefoden i Procent, men i absolute Tal, naar han siger: For de 48 Gylden, som jeg laaner Dig, skal Du blot hver Maaned betale mig 4 Gylden. Forlangte han 100 pCt., vilde maaske selv den dummeste Laansøger studse; men 4 Gylden hver Maaned synes ham taaleligt. Eller Kreditor

fordrer af et Laan paa 40 Gylden blot 19 Kreuzer daglig, en Bagatel, der slet ikke kan genere den fattige Bonde.»

Bonden i Bukowina kan nemlig enten slet ikke regne eller, i det heldigste Tilfælde, kun højst mangelfuldt og besværligt. Kjøber man paa Torvet i Czernowitz, Hovedstaden i den østrigske Provins Bukowina, et Dusin Kyllinger til 15 Kreuzer pr. Stk., og søger man at gjøre Bonden det indlysende, at man altsaa skylder ham 1 fl. 80 kr., saa vil han i Almindelighed slet ikke tro det; men hos sin Nabo henter han en Portion Majs, laver deraf med stort Besvær 12 Bunker hver paa 15 Korn, og tæller endelig de 180 Korn sammen. Der hører Taalmodighed til at overvære den Proces! Flink i Regning er han altsaa ikke. Og hans øvrige Viden er ikke bedre. En Samtale med en Bukowina-Bonde kan let tage sig ud som denne: «Hvorfra er Du? Bonden nævner Navnet paa sin Landsby. — I hvilken Provins ligger den By? Det véd jeg ikke. — Hvad hedder det Land, som Du bor i? Det véd jeg heller ikke. — Hvem regerer over os Alle? er det en Greve, eller en Konge eller en Kejser? Jeg har hørt, at der der bagved ligger en stor, stor By, som hedder Czernowitz, og der bor en mægtig Konge. — Hvad for en Religion har Du? Aa den ganske almindelige, der kun passer for os Bønder!» Det er hans Dannelsesstandpunkt. Dertil kommer hans «Tykhovedhed, Ubehjælpssomhed og andre mindre rosværdige Egenskaber.» «Brændevinspesten» hærger voldsomt og «det Tilfælde forekommer ikke sjældent, at Bonden om Vinteren drikker saa megen Brændevin, at Halvdelen af det næste Aars Høst» allerede er sat overstyr, inden Vinteren er ude. Et utroligt Antal Kreditforretninger kommer i Stand «ved at bøje Laansøgerens i og for sig ufri Vilje, ved Misbrug

af hans Forstandsmæssighed, Uerfarenhed eller den Ophidselse, som Laangiveren kun altfor ofte selv har bragt tilveje.» Dertil kommer, at kun meget faa Laan optages i produktivt Øjemed; de fleste optages til Kjøb af Brændevin i Anledning af Bryllupper, Barsler, Begravelser og andre store Festligheder. Vi se «Dovenskab, Letsindighed, Ødselhed, forbunden med fuldstændig Mangel paa al Skoledannelse, spille en saa stor Rolle, at vi ikke kunne undre os over, at et stedse større Antal Individder ville, naar de lavere Kreditforretninger ere fuldstændigt fri, falde som Ofre for et lille Antal durkdrevne, ubarmhjertige Pengemænd. Bukowinaer-Bonden er et moralsk og intellektuelt fuldstændigt uudviklet Væsen, der i højeste Grad trænger til eftertrykkelig Hjælp udefra. Og denne Hjælp mangler ganske.» Man fordømme ikke disse Mennesker! Vi have jo her «intet Folk, ingen Nation, men en Sum af Exemplarer, af hvilke det ene ikke er mere værd end det andet . . . Vi finde blot et Antal Lerhytter, af hvilke den ene ser ud ligesom den anden, ganske som deres Beboere . . . Der er intet frisk Mod i dette Folk, ingen Livsglæde. Den, der kaster et Blik ind i en af de talrige Brændevinsknejper i Czernowitz, bliver forbavset over at se, hvorledes den talrige Forsamling kan sidde der sløv og stum.»

Men kan Bonden da ikke lære af de andre Samfundsklasser? kan «Hjælpen» ikke komme fra dem? «Vi have ikke her noget organisk udviklet Samfund for os . . . Vi have Bønder og Jøder, Jordegodsbesidder og Gejstlige paa Landet, ellers Intet. Haandværkere findes der saa godt som slet ikke i Landsbyerne; og hvor der findes en Haandværker eller Kræmmer, er det næsten altid en Jøde.»

Af Præsterne her skal Bonden nu ikke lære. Bonden har ingen Tillid til dem; «han véd kun altfor hyppigt, at deres Bestræbelser gaa ud paa at berige sig og paa at exploitere den dem betroede Hjord.» Kan Godsejeren da ikke hjælpe og belære ham? vilde det ikke være en naturlig Opgave for denne faktiske Adel at benytte sin større Indsigt og Magt til at hjælpe paa den fattige Nabos Kaar?

Nej! Forholdet mellem Godsejer og Bonde er som mellem Herre og Slave: «Godsejeren betragter Bonden som et lavt, dyrisk Væsen, der ikke fortjener nogen Agtelse; og han behandler ham i Overensstemmelse hermed.» Bonden paa sin Side hader sin Undertrykker. Det er Traditionen! «Den store Land-Magnat er lige saa lidt skikket til at tjene som Mønster og Forbillede som Bonden selv. Han er ofte den største Ødeland, den allerletsindigste Økonom. Man maa blot ikke tro, at de store Laan, som disse Herrer optage i Rigets Hovedstad, ere bestemte til vigtige Forbedringer af Godset, til produktive Formaal! Den umaadeligste Ødselhed og Letfærdighed fører Godsejeren til Aagerkarlen. I egen Ekvipage og med fire Heste kører han stolt ind i et Czernowitzer-Hotels Port; — og saa kommer han her blot for at forhandle med de smudsigste Aagerkarle, maaske for at trygle om en forfalden Vexels Prolongation . . . Godsejeren tager altid imod Penge, naar der bydes ham nogle; til at gjøre Gjæld er han altid parat; til at betale tilbage, aldrig!» Naturligvis er ikke Enhver at betragte som Ødeland, blot fordi han ejer et Gods i Bukowina. «Blandt Godsejerne her fandt man i 1876 allerede 10 pCt. Jøder; og de rammes ganske vist ikke af den Bebrejdelse. Ogsaa Armenierne ere i Almindelighed gode Økonomer,

naar de ikke ere blevne for meget poloniserede. Men om den store Mængde af indfødte Godsejere véd hertil-lands Ingen noget Godt at sige, hverken i økonomisk eller i moralsk Henseende . . . At Bonden hverken kan finde Raad eller Hjælp hos saadanne Herrer, er sikkert nok. Han maa være glad, naar der ikke hændes ham noget Værre.» Man fortæller om en fornem Baron, der for en Gjæld paa 13 fl. 30 kr. fordrev en fattig Djævel fra en Ejendom til en Værdi af 315 fl. Men saadan Pengeaager drives dog vist kun rent undtagelsesvis af de store Godsejere; -- en anden Slags Aager, Aager med menneskelig Arbejdskraft, drive de derimod i stort Omfang. Det hører ikke til Sjeldenhederne, at Godsejeren faar Bonden saadan i sine Kløer, at denne maa sælge sit Arbejde for 5 à 10 Kreuzer midt i Høstens Tid, paa en Tid da han med Lethed maatte kunne faa 30 à 80 kr. i Dagløn. Og undertiden iklæder denne Aager med Arbejde sig endnu værre Former, saa det kan gjerne være, at den ofte er endnu mere ødelæggende for Bonden end Pengeaager. «Vi have her en Form for Aager, der langt overgaar alle andre i Intensitet, der kun udsuger de Fattigste blandt de Fattige, og som kun anvendes af de Rigeste for at lade Fortidens ophævede Slaveri gjenopstaa i den afskyeligste Skikkelse. Kan man da undre sig over, at Bukowinaer-Bonden er dum, letsindig og doven, og at han for at opnaa en øjeblikkelig Nydelse sorgløst lader Aagerkarlen rive Grundlaget for hans Existens fra sig!»

I de Festskrifter, Ficker, Bidermann og Mikulicz for nogle Aar siden udgav for at fejre Bukowinas hundredaarige Forbindelse med Østrig, var der kun Tale om de store Fremskridt. Naturligvis er der blevet gjort Frem-

skridt, — men man bilde sig dog ikke ind, at Alt nu er i den bedste Orden!

Vi have talt om Forholdene paa Landet; — hvorledes ser der ud i Hovedstaden, Czernowitz?

«Vi finde her smukke Façader og smudsige Gaardspladser; smukt malte og udstyrede Værelser med Parquetgulv, men Retiraden i Gaarden eller paa aaben Gang, saa at man i daarligt Vejr maa have Paraply og i ethvert Galoscher for at naa derhen; prægtige Salon'er, men ynkeligt Kjøkken, og ingen eller elendige Forraadskamre; et nyt Theater, men midt i Byen Pladser med alenhøjt Snavs, der aldrig fejes bort; udenlandske Vine, men i hver Brønd Urinsyre og andre unævnelige Sager; elegante Toiletter, Ekvipager, Soireer, Baller, talrigt Tjenerskab, — og kolossal Gjæld!» Her bliver «det Ideal paa et smudsigt, pjaltet Menneske, som en Vestevropæers dristigste Fantasi kunde udmale sig, overtruffet ved hvert Skridt. Man ser her Buxer, der ere sammenflikkede af tyve, tredive forskellige Pjalter, men dog for Størstedelen bestaaer af Huller; man ser Frakker, der blot mangle Ryggen, men hvis Ejermænd desværre hverken bære Vest eller Skjorte; jeg har set fuldstændig nøgne Pigebørn, 4—6 Aar gamle, lege midt i Hovedstadens Gader med halvnøgne Drengene; men fremfor Alt træffer man Horder af Kaftaner, der ere af en saadan Beskaffenhed, at Synet af dem virker mere mættende end det rigeste Maaltid. I Sammenligning med denne Bypøbel ere Bønderne meget appetitlige.»

Befolkningen her i Czernowitz viser en broget Mangfoldighed af Nationaliteter. Af Byens 33,884 Indb. i 1869 angives 20 pCt. at være Tyskere, 17 pCt. Rumænere, 17 pCt. Ruthenere, $\frac{1}{3}$ pCt. Ungarere og Russere, 17 pCt.

andre kristne Folk (mest Polaker), og 28 pCt. Jøder. Men Tallet paa virkelige Tyskere er ganske sikkert mindre, og Tallet paa Jøder burde sættes langt højere. Tallet paa Jøder i Bukowina steg fra Aar 1850 til Aar 1870 fra 14,581 til 47,754, altsaa til mer end det Tredobbelte, og af denne Tilvæxt tager Czernowitz en Broderpart. Platter formoder, at snarere 50 end 28 pCt. af Czernowitzes Befolkning er Jøder, «og jeg kan paastaa, at forsaavidt Indvaanertallet gjør Udslaget, kan Czernowitz med fuldeste Ret kaldes en Jødeby. Hvem der gaar gjennem Gaderne, møder næsten ikke Andet end Kaftaner, Pandelokker og lange Skjæg.» Alligevel træffer man ikke mange Jøder i det fine Selskab; thi de fleste Jøder ere fattige; og de, som ere rige, men endnu bære Kaftan, ere for orthodoxe til at omgaas de Rumænere, Polakker og Ruthenere, der udgjøre det højere Selskab; kun i Forretningssager træde de i Forhold til dem. Disse Forretningssager ere væsenlig Kreditforretninger: Debitorerne ere Rumænere, Ruthenere, Polakker; Kreditorerne Jøder; i 1876 og 1877 (de Aar, hvilke Platter særligt har undersøgt statistisk) var over 80 pCt. af Privatkreditorerne Jøder.

Disse Kreditforretninger og de dermed følgende Tvangsauktioner m. m. have efterhaanden bragt Jøderne i Besiddelse af endel Landejendomme. Herimod er der nu ikke Noget at indvende. Jøderne er den intelligenteste Del af Befolkningen — vor Czernowitzer Professor erklærer, at «ved Lærestalterne i Czernowitz overgaa de jødiske Elever og Studenter de øvrige aldeles afgjort i Flid og Begavelse» —, og de finde sig let tilrette i enhver Forretning; «de ere ivrige og sparsommelige; de ville uden Tvivl gennemføre en mere rationel Drift end vore Godsejere og Bønder; Jordens Produktivitet vil ikke tage af

men tage til i deres Hænder, saasnart de blot beslutte sig til ikke alene at blive men at vedblive med at være Landejendomsbesiddere . . . Anderledes vil Sagen stille sig, naar Jøden kun bliver Landejendomsbesidder som Spekulant, naar han ogsaa betragter Jorden blot som Vare, ved hvis Salg den begyndte Forretning først bliver afsluttet. Og her maa der vel adskilles mellem den store og den lille Jordbesiddelse. I Evropa bliver Jøden ikke let virkelig Bonde. Han holder ikke af det blot legemlige Arbejde, fordi han har en meget livlig og stedse Beskjæftigelse søgende Aand, maaske ogsaa fordi det blotte Muskelarbejde ikke indbringer tilstrækkeligt, fordi han ikke kan blive rig derved, og tror at have et naturligt, ved Traditionen sanktioneret Krav paa Rigdom. Det legemlige Arbejde overlader han, saalænge det blot er muligt, til dem, der staa tilbage for ham i aandelig Kraft . . . Der findes i Galizien — som mærkelige Undtagelser — nogle faa jødiske Bondefamilier, der virkelig selv dyrke Jorden; i Bukowina vil man forgjæves søge saadanne. Her køber han kun Bondejord pr. Spekulation, og det er en social Ulykke, naar den gaar over i hans Hænder . . . Anderledes forholder det sig med de store Landejendomme. Til deres Bestyrelse udkræves ikke Legems- men en Mands fulde Aandskræfter; her kan Jøden holde ud, og vil det efter al Sandsynlighed ogsaa, især i et Land, hvor der i det Mindste foreløbig ikke er megen Lejlighed til Handel med store Gods-komplexer. Betragtet fra det materielle Standpunkt er det derfor en Lykke for dette Land, at der blandt Godsejerne findes stedse flere Jøder. Om de ogsaa ville bidrage til at hæve Bonden i moralsk og økonomisk Henseende, er et andet Spørgsmaal; men de kunne i

ethvert Fald ikke præstere mindre end Flertallet af de nuværende nationale Godsejere.»

I dette «Halvasien» har «Aagerfriheden» maattet vise sig som særlig skjæbnesvanger. Ved Loven af 14. Juni 1868 var denne «Aagerfrihed» bleven proklameret i det østerrigske Monarki; men allerede ni Aar efter, d. 19. Juli 1877, maatte Regeringen, paavirket af den galiziske Landdags gjentagne Opfordringer, sanktionere den ovenfor nævnte Aagerlov for Galizien, Bukowina og Krakau. Den rammer imidlertid, ligesaa lidt som den tyske, den saakaldte «store Aager», — og Platters Spaadom, at der fremdeles vil blive «fortgewuchert mit Mass und Anstand», vil sikkert gaa i Opfyldelse.

Om Forholdene i Danmark henvises til det nedestaaende Referat af Forhandlingerne herom i Nationaløkonomisk Forenings Møde d. 15. Oktober.

ANM. Den tyske Aagerlov, hvis Indhold ovenfor er refereret, findes længere nede i nærværende Hefte meddelt *in extenso* i Originalsproget.
